

Teater. Manisk digter, samvittigheds-tyngtet mor, plaget barn. Tove Ditlevsens mange ansigter. **Side 12-13**

Lars Vilks. Først blev han kendt for en træskulptur. Men så tegnede han en hund i en rundkørsel. **Side 8-9**

Hollændere. Fastelavn, punch og uldne dragter. I 500 år har Amager fastholdt gamle traditioner. **Side 14**

D'Angelo. Han druknede sig i stoffer og sprut. Soul-ikonet er tilbage. **Side 3**

Kultur

Øjenvidne-essay. Dennis Meyhoff Brink lå på gulvet i Krudttønden og tænkte på, hvordan det ville være, når kuglen trængte ind i ham. Han overlevede. Men tænker i dag på, om han stadig tør deltage i debatter om religiøs satire og holde foredrag om sit speciale: satiretegninger.

Et angreb på oplysningstanken

AF DENNIS MEYHOFF BRINK

Når man ikke længere bryder sig om at sidde med ryggen til et vindue, så ved man, at frygten har taget bolig i én. Når der går et sæt igennem én, hver gang man hører noget, der kunne minde om et skud, så ved man, at man ikke længere reagerer besindigt på sine omgivelser. Men siden jeg sidste lørdag lå sammenkrummet bag et lydanlæg i Krudttønden, har jeg ikke kunnet slippe for denne frygt.

Jeg havde lige hørt en række skudsalver fra rummet ved siden af, og mellem skuddene havde jeg hørt en ophidset mand råbe noget på et sprog, der i mine ører lød som arabisk.

50 alarmklokker ringede på én gang inde i mit hoved, men der var ikke nogen steder at flygte hen.

Jeg kunne kun krybe sammen og gemme mig bag et lydanlæg. Herfra kunne jeg se François Zimeray, den franske ambassadør, der lå på gulvet et lille stykke fra mig. Ligesom de fleste andre havde han kastet sig ned i et desperat forsøg på at komme ud af skudlinjen. Men vi var alle forsvarsløse, og vi vidste det godt.

Tusind billeder slog ned i mig som lyn. For mit indre blik så jeg likvideringerne i redaktionslokalet på Charlie Hebdo, og jeg tænkte, at nu var turen kommet til os. Om lidt ville nogle maskerede mænd træde ind ad døren og fylde vore kroppe med kugler. Hvor smertefuldt ville det ikke blive, når kuglerne trængte ind mellem mine ribben? Hvor meningsløst

var det ikke at skulle ende sit liv her, krummet sammen i dødsangst?

Heldigvis kom jeg ud af Krudttønden med livet i behold, og jeg har ikke ord for, hvilken lettelse det er. Men jeg er også blevet hjemsøgt af en ukærkommen frygt. Hvor gerne jeg end vil, så kan jeg ikke benægte, at jeg nu er en mærket mand. Jeg håber og tror, at jeg med tiden vil holde op med at se mig nervøst over skulderen, hver gang jeg hører en mistænkelig lyd. Men vil jeg også turde deltage i et lignende møde en anden gang, når det er med livet som indsats? Vil jeg kunne mobilisere modet til at fortsætte med at være et nysgerrigt menneske, der gerne deltager i debatter og foredrag om kontroversielle emner? Vil jeg fortsat kunne udforske religionssatirens historie og skrive artikler og holde foredrag om det, jeg finder frem til?

To kræfter kæmper i mig lige nu, og det gør de formentlig også i mange andre. På den ene side er jeg ganske enkelt bange, for mon ikke, der er flere fanatikere, der kan finde på at lade deres opsparde vrede gå ud over uskyldige mennesker? For mig er det nu blevet en umulighed at bilde mig selv ind, at jeg ikke er bange for disse mennesker. På den anden side vil jeg så nødig lade mig kue af frygten, for jeg tror nu engang på, at livet først er rigtig værdifuldt, når det kan udfolde sig frit og uden frygt. Angst æder sjæle op, og i dag består den primære udfordring i at finde ud af, hvordan jeg – hvordan vi – undgår, at angsten sætter sig i os og æder os op.

For at finde et svar på dette spørgsmål tror jeg, at vi må tage ved lære af historien og ikke

FORTSÆTTES SIDE 6

«Sandhed og solid argumentation,» står der på soldatens sværd, da han angriber jødedommen, kristendommen og islam. Anonym satiretegning, 1829.

magt
minder
mennesker

Sidste chance
22. februar 2015

kø's

museum for kunst
i det offentlige rum
— museum of art
in public spaces
koes.dk

Power Memory People
Mindesmærker i dag /
Memorials of today

globe koes.dk
instagram #koesmuseum
facebook koesmuseum

FORTSAT FRA FORSIDEN

Et angreb på oplysningstanken

mindst af det, der skete i oplysningstiden. For selvom oplysningstiden i dag ofte forbindes med firkantet fornuftsdyrkelse, så var den meget mere end det. Som de tyske filosoffer Theodor W. Adorno og Max Horkheimer engang skrev, så har oplysning siden tidernes morgen stræbt efter at frigøre menneskene fra frygt. De tænkte ganske vist ikke på frygten for terrorister, men ikke desto mindre tror jeg, at vi kan lære noget vigtigt af oplysningstankernes og oplysningssatirikernes bekæmpelse af frygten.

Religioner har altid været intimt forbundet med frygt. Kristendommen lader sig eksempelvis ikke tænke uden dens mange forestillinger om Helvede, Djævelen, dæmonerne, Dommedag osv. I århundrederne op til oplysningstiden var denne frygt blevet intensiveret af udbredelsen af den såkaldte dæmonologi. Det var en kristen lære, der hævdede, at talrige mennesker var besatte af dæmoner eller på anden vis i ledtog med Djævelen, og at de derfor skulle brændes på bålet som hekse eller troldmænd.

Disse frygtindgydende religiøse forestillinger begyndte oplysningstidens religionssatire at udfordre. I den ene satire efter den anden udstillede og latterliggjorde tegnere sådanne forestillinger som menneskeskabte skræmmebilleder, der blev misbrugt af udspekulerede og fanatiske præster til at styre og manipulere deres menigheder. For når folk er bange, er de nemmere at styre og kontrollere.

I 1762 udstillede den engelske satiriker William Hogarth eksempelvis de metodistiske præster som bedrageriske angstprovokatorer. I en satire med den sigende titel *Godtroenhed, Overtro og Fanatisme* ser man en eksalteret præst, der i bogstaveligste forstand vifter med skræmmebilleder, idet han holder en heks i den ene hånd og en djævel i den anden. Hans dunderprædiken skal øjensynligt jage en skræk i livet på menigheden, men Hogarth udstiller det hele som et latterligt præstebedrag, som kun godtroende mennesker kan lade sig forlede af. På denne måde indbyder han sit publikum til at slå en hånlatter op over den fanatiske præst i stedet for at tro på indholdet af hans overdramatiserede prædiken.

VED at sprede tusindvis af denne slags billeder, bidrog oplysningstidens religionssatire til at sprede en ny skeptisk latter, som efterhånden underminerede den frygt, som kristendommen havde spredt i århundreder, og som blandt andet havde resulteret i de tusindvis af hekseafbrændinger i hele Europa. Med latterliggørelsen som middel formåede religionssatiren at svække den gamle kristne tro på dæmoner og hekse, således at hekseafbrændinger til sidst blev forbudt. Det, satirerne havde lært publikum at le ad, kunne de efterhånden ikke længere frygte. For når frygten først bliver afsløret som latterlig, så har den ikke længere nogen magt.

Det første, vi kan lære af historien, er derfor, at vi bør øve os i at le ad selv det aller mest frygtindgydende. Derfor håber jeg, at flere

satirikere vil gøre ligesom Charlie Hebdo og latterliggøre terrorister og udstille de fanatiske islamisters skræmmebilleder som det, de er, nemlig forsøg på at skræmme og manipulere os. I stedet for at tage fanatikerne så alvorligt, må vi lære af le ad dem, og det kan satiren lære os. Det vil ikke kun mindske frygtens magt over os, men også få terrorist-kaldet til at fremstå mindre attråværdigt. Hvis det at være terrorist ikke kun fremkalder frygt og dermed respekt, men også udløser latter, så bliver det måske mindre attraktivt at lade sig værges som terrorist. Selvfølgelig er terrorister en svag minoritet, men så længe de gør noget så tåbeligt og kritisabelt som at slå sagesløse og uskyldige mennesker ihjel, fortjener de at blive hånet, spottet og latterliggjort.

Inspireret af oplysningstidens idealer fortsatte 1800-tallets religionssatirikere med at bekæmpe religiøse angstprovokatorer og autoriteter.

I en anonym satire fra 1829 kan man iagttagende, hvorledes en heltmodig soldat i romersk rustning bekæmper både jødedommen, kristendommen og islam. Soldaten er overstrøet med oplysningens mottoer: Hans sværd er »sandhed og solid argumentation«, og hans skjold er »sund fornuft og menneskerettigheder«. Han har netop slået overtroen i gulvet, og den ligger nu på alle fire i skikkelse af en dæmonisk demaskeret kvinde. En velnæret præst siger, at han håber, hun kommer sig, da det ellers er ude med dem alle. Bag ham står en jødisk ypperstepræst, der er forarget over, at soldaten har betvivlet Moses og derfor foreslår at korsfæste ham. På himlen ses endnu en arrig fanatiker, nemlig en turbanklædt imam (eller er det Muhammed?), der rider på et

æsel. Han holder en Koran i den ene hånd og en krumsabel i den anden. Også han erklærer, at han vil gøre det af med soldaten.

Oplysningens modige soldat lader sig imidlertid ikke kyse af de truende religiøse kræfter. Tværtimod vover han at bruge sine egne argumenter som et våben imod dem. Han følger således det motto, som den tyske oplysningstilfilsosof Immanuel Kant kaldte for selve oplysningens motto:

»Vov at vide! Hav mod til at betjene dig af din egen forstand.«

SOM repræsentant for oplysningen inkarnerer soldaten altså det mod, som overvinder frygten. Ved at opfinde og iscenesætte denne type helte, som trods massiv modstand bryder ud af rollen som frygtsomme og lydige troende, gjorde 1800-tallets religionssatire det klart, at der eksisterede andre måder at leve på end de traditionelt kristne. Med udbredelsen af satiriske heltebilleder spredte religionssatiren en fornemmelse af, at det var muligt – og måske sågar mere redeligt – at sige fra over for religiøse autoriteter og følge sin egen forstand i stedet for blindt at lyde religionens bud.

Den anden lære, vi kan udtrække af religionssatirens historie, er derfor, at religionssatire ikke blot er en ondsindet eller overflødig kunststart, der kun krænker, håner, sparker nedad, mobber, stigmatiserer, stereotypiserer, polariserer. Alle disse anklager, som i dag synes at komme fra alle sider, er blinde over for religionssatirens mange positive indvirkninger. Studerer man religionssatirens historie, så kommer man ikke udenom, at religionssatiren først og fremmest har udfordret religiøse autoriteter og dermed bidraget til at frigøre

mennesker fra frygt og formynderi. Ved at latterliggøre alt fra præster til profeter, og ved at iscenesætte opgøret med disse autoriteter som en vej til større selvbestemmelse og myndighed, har religionssatiren været med til at bane vejen for oplysningssatirens historie. I stedet for at indgyde frygt, har den bidraget til at indgyde os mod til at følge vores egen forstand.

Når religionssatiren latterliggør Moses, Jesus eller Muhammed, som er de ultimative autoriteter, da de hævder at have deres autoritet direkte fra den eneste sande gud, så lærer den sit publikum at se ned på de autoriteter, som traditionen har lært dem at se op til. Når satiren degraderer religiøse ledere, så hiver den dem ned fra deres piedestaler, ned på jorden, og bringer dem i øjenhøjde med os andre. For satiren er de ikke ufejlbarlige og ukrænkelige moralske forbilleder, men derimod mennesker, der kan være lige så tåbelige, ynkelige, hykleriske, liderlige, hidsige, ja kort sagt, lige så menneskelige som os andre. Dermed ødelægger satiren de hierarkier, religionerne opbygger, og placerer alle på ét og samme plan.

MENS religionerne – og især de monoteistiske religioner – indøver folk i at være lydige undersåtter (det er ikke for sjov, at Gud hedder Herren), så indøver religionssatiren folk i at slå en latter op over dem, der puster sig op til at være mere end andre. På den måde er religionssatiren med til at udbrede et mere demokratisk sindelag, hvor ingen fra naturens hånd står over andre.

I dag må vi erkende, at det er selve disse idéer om oplysning, lighed og demokrati, der er under beskyldning. For det, der skete den 14. februar, var ikke kun et angreb på mennesker. Det var også et angreb på en livsform og på nogle værdier. Det var ikke et muslimsk angreb på kristne værdier, men derimod et islamistisk angreb på oplysningens værdier. Det var et angreb på forsamlingsfriheden, eftersom vi var en gruppe mennesker, der var forsamlede for at diskutere kunstens muligheder og udfordringer i vor tid, ligesom man i oplysningstiden forsamledes i kaffehuse for at diskutere datidens aktuelle emner.

Det var et angreb på ytringsfriheden, for gerningsmandens mission var efter alt at dømme at straffe Lars Vilks for hans satiriske tegninger, der degraderer en religiøs autoritet, ligesom oplysningstidens satirikere degraderede datidens religiøse autoriteter. Og endelig var det et angreb på religionsfriheden, for i synagogen i Krystalgade var en gruppe jøder i færd med at praktisere deres religion, sådan som man i oplysningstiden besluttede, at alle skulle have lov til, så længe det ikke gik ud over andre.

Forsamlingsfrihed, ytringsfrihed og religionsfrihed er en del af vores kulturelle arv fra oplysningstiden. Disse frihedsrettigheder er til for at skabe et samfund, hvor mennesker kan udfolde sig så frit som muligt, og hvor man kan følge sin egen forstand uden at skulle frygte andre. For frygt er som gift for oplysningen, og skal vi undgå at blive paralyserede af denne gift, er der kun én vej frem. Så må vi blive ved med at forsamles, ytre os frit og praktisere vore religioner i fred. At disse værdier – disse rettigheder, fra oplysningstiden – nu er under beskyldning, gør det klart, hvad vi er oppe imod: Vi er oppe imod kræfter, som bekæmper selve idéen om oplysning.

Dennis Meyhoff Brink er ekstern lektor ved Institut for Kunst- og Kulturvidenskab, Københavns Universitet, med speciale i satiretegninger.

William Hogarths kendte satiretegning af en metodistpræst med titlen *Godtroenhed, Overtro og Fanatisme*, 1762.

**KUNST
HØJSKOLEN
PÅ ÆRØ**
www.kunstaeroe.dk

weekendavisen.dk